

ROMAN ÇOCUKLARIN EĞİTİMDEN KOPUŞLARININ ARKASINDAKİ DİNAMİKLER: ÇANAKKALE FEVZİPAŞA ÖRNEĞİ

*THE DYNAMICS BEHIND ROMA CHILDREN'S DISENGAGEMENT FROM
EDUCATION: THE CASE OF ÇANAKKALE FEVZİPAŞA*

ELİF DÜZSOY *

*Geliş Tarihi: 10 Mayıs 2024
(Received)*

*Kabul Tarihi: 28.06.2024
(Accepted)*

ÖZ: Bu çalışma, Roman çocukların anlatılarından yola çıkarak Roman çocukların eğitim durumlarını ve eğitimden kopmalarının ardında yatan temel dinamikleri anlamayı ve anlamlandırmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın çıkış noktasını oluşturan temel soru ise böylesine ekonomik ve toplumsal problemlerin odağında yetişen Roman çocukların, eğitim yaşantılarının nasıl etkilendiği ve şekillendiğidir.

Bu çalışmada nitel araştırma tekniklerinden faydalanılmış olup Çanakkale Fevzipaşa Mahallesi'nde ikamet eden 9-18 yaş aralığındaki 10'u kız ve 15'i erkek 25 Roma çocuğa kartopu örneklem tekniği ile ulaşılmış ve yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan derinlemesine mülakat tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte veriler analiz edilirken, saha araştırması sürecinde elde edilen gözlem ve notlardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Roman Çocuklar, Eğitim, Sosyal Dışlanma, Etnik Kimlik

ABSTRACT: This study aims to understand and make sense of the Roma children's educational background and the fundamental dynamics which lie behind their disengagement from education through Roma children's narratives. The fundamental question of this study is how the educational lives of Roma children who grow up in the center of such economic and social problems get affected and take shape.

This study is a qualitative research in which semi-structured interviews were conducted with 10 females and 15 males. 25 Roma children aged 9-18 living in Çanakkale Fevzipaşa neighbourhood were reached using a snowball sampling technique. Additionally, observations and notes obtained in fieldwork have been utilized in the process of data analysis.

Key Words: Roma Children, Education, Social Exclusion, Ethnic Identity

* Bu araştırma makalesi, çeşitli eklemeler ve konu çerçevesinde yapılan değişiklikler ile yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Elif Düzsoy, *Kenardakilerin Sesi: Fevzipaşa'da Çocuk Olmak*, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2022.

** Öğretmen, MEB, elifduszoy2015@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9825-8509.

GİRİŞ

Kökenleri Hindistan'a dayanan Romanlar, dünyanın pek çok yerine göç etmişlerdir. Marsh (2008) ve Kolukırık (2008), Türkiye'deki Çingenerin/Romanların nüfusunu dilsel olarak Romlar, Domlar ve Lomlar olmak üzere üç temel gruba ayırır. Türkiye'deki Çingene/Roman gruplar buldukları bölgesel konumlara göre farklı isimlerle adlandırılır. Türkiye'de "Roman" veya "esmer vatandaş" olarak adlandırılan Rom grupları, en fazla tanınırlığa sahip Çingene grubu olup ülkenin batısında yaşamaktadırlar. Ancak Türkiye'nin Doğu Karadeniz kesiminde yerleşik olan Lom grupları ile Güneydoğu Anadolu kesiminde yerleşik olan Dom gruplarına dair bulgular oldukça kısıtlıdır (Kolukırık, 2008:146). Günümüzde Çingene ya da Roman olarak adlandırılan grup, Romlara işaret eder. Kolukırık (2008)'ın Rom grupları ile ilgili ifadeleri şu şekildedir: Rom grubu Yunanistan ile 1923 yılında yapılan Lozan antlaşmasıyla Türkiye'ye gelenlerden oluşmaktadır. Çoğunlukla Ege, Trakya ve Karadeniz'e yerleştirilen bu gruplar genellikle İzmir, Aydın, Manisa, Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Kocaeli, İstanbul, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Zonguldak, Bartın ve Samsun illerinde yaşamaktadırlar. Rom ya da Roman olarak adlandırılan bu gruplar kimlik ve kültürlerini Dom ve Lom'lara nazaran daha belirgin bir şekilde kullanabilmekte ve Gacolarla yani Çingene/Roman olmayan olarak tanımladıklarıyla daha rahat iletişim kurabilmektedirler. Günümüz Türkiye'sinde Rom grupları yerleşik, eğitim seviyesi Dom ve Lom gruplara oranla daha yüksek ve kamu kurumlarında çalışan sayısı daha fazladır. Geleneksel anlamda Çingene müziğinin temsilcisi de Rom gruplarıdır. Bununla birlikte Rom grupları açısından temel sorun işsizlik, eğitim seviyesinin düşüklüğüdür. Diğer yandan, Rom grupların diğer sosyal gruplarla kurduğu sosyal ve ekonomik ilişkiler de yoğunlaşmaktadır. Özellikle Çingene/Roman olmayanlarla yapılan evlilikler yaygın bir hale gelmeye başlamıştır. Bu çalışmada Çingene ifadesi söz konusu vatandaşlar açısından olumsuz çağrışımlar içerdiğinden Roman ifadesi kullanılacaktır.

Romanlar, dünyanın pek çok yerinde ve Türkiye'nin hemen hemen çoğu şehrinde hem kültürel bütünlüğün bir parçası hem de geçmişten bugüne dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Türkiye'de düşük gelir grubuna dahil olan Roman vatandaşların, dezavantajlılığın farklı görünüşleriyle karşı karşıya kalma olasılığı diğer vatandaşlara oranla daha yüksektir.

Güloğlu ve Güven Çepni (2022)'ye göre dezavantajlılık durumu, bireylerin kendilerini idame ettirebilmeleri için gereken araç gereçlere erişimin kısıtlanması olarak tanımlanmaktadır. Semerci (2011) ise çocuklar, gençler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, eşcinseller ve azınlıklara yönelik ayrıştıracı tutumların kişilere dezavantajlı

olma özelliği kazandırdığını ve dezavantajlılığın yansıması olarak yoksulluğun karşımıza çıktığını belirtir (Güloğlu ve Güven Çepni, 2022:83). “UNICEF (2018a)’e göre ülkemizde dezavantajlı gruplar; engelli çocuklar, az gelişmiş bölgelerdeki ve kırsal kesimdeki çocuklar ve gençler, yoksul kent ve mahallelerindeki çocuklar ve gençler, romanlar, çatışma ortamındaki çocuklar ve gençler, anadili Türkçe olmayan çocuklar, uluslararası göçmenler ve dezavantajlı tüm diğer gruplar olarak kabul edilmektedir” (Unicef, 2018, akt. Çeviker, Mumcu, Şekeroğlu ve Bayrak, 2016:223). Dolayısıyla çeşitli yazar ve raporların da belirttiği üzere Roman bir vatandaş olarak Türkiye’de yaşamlarını idame ettiren vatandaşlar dezavantajlı bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

Romanların yaşadığı problemler günümüzde birçok sosyal bilim çalışmasının odağı haline gelmiştir. Bu problemlerden bazıları kimliklerini söyleyememe, yoksulluk, işsizlik, eğitime ulaşmada ve devam ettirmede güçlük, barınma, konut yetersizliği, hizmetlerden yararlanamama ve yeterli düzeyde temsil edilememe durumları olarak sıralanabilir (Kolukırık, 2004; Marsh, 2008; Taylan ve Barış, 2015). Etkisini giderek artıran bu problemler, Romanların mücadele verdiği alanlara dönüşmüştür. Fakat kayda değer bir husus olarak Türkiye’de söz konusu problemler, son 20 yıldır ele alınmakta ve gittikçe daha da görünür hale gelmektedir. Romanların kısır döngü halinde içine hapsedikleri bu kronik problemlerin görünürlüğünün artmasındaki temel dinamik, hiç kuşkusuz 2000’li yıllarla birlikte Romanları temsil eden derneklerin artışı ve bu derneklerin yaşanan problemleri siyasi ve sosyal platformlara taşınması ile mümkün hale gelmiştir (Düzsoy, 2022:125).

Romanların yaşadığı problemlere bakıldığında hepsi birbirini besleyen ve bir diğerinin var olması için yeterli koşulları barındıran bir niteliğe sahiptir. Zira bir alanda mevcut olan problem diğer problemleri de beraberinde getirmektedir. Kısır döngü halini almış bu süreç düşünüldüğünde, araştırmanın kapsamı ile paralel bir anlam çıkarmak mümkün olacaktır.

Bu çalışma, Kenardakilerin Sesi: Fevzipaşa’da Çocuk Olmak adlı yüksek lisans çalışmasının küçük bir bölümünü kapsamaktadır. Hem çocuk olmak hem de Roman bir vatandaş olarak dünyada yerini almak, çeşitli dezavantaj konularının bir arada yaşanmasına neden olabiliyor diyebiliriz. Tam da bu noktada “kesişimsellik” kavramı, ‘Roman çocuk’ olmanın iç içe geçmiş tahakkümleri barındırdığını fark etmemizi sağlayacak niteliktedir. Kesişimsellik teorisi, literatüre 1989 yılında Kimberle Crenshaw tarafından kazandırılmıştır (Avcil, 2020). Daha çok feminist çalışmaların literatüründe yer alan bu kavram, aynı anda birden fazla ayrımcılığa maruz kalma anlamını taşımaktadır. Örneğin hem siyahi olmak hem de kadın olmak, ırkçılık ve cinsiyet faktörlerinin birleşiminden dolayı toplumda dezavantajlı olmanın önünü açmaktadır. Bu çalışmada çeşitli yazarlar ve raporlar

üzerinden dezavantajlılık durumlarına bakılmış olup hem çocuk olmak hem de Roman olmak, dolaylı olarak Roman bir çocuğu dezavantajlı konuma getiriyor denilebilir.

Çocukların bir kültürün taşıyıcısı oldukları fikrinden yola çıkılarak Roman çocukların da Roman kültürünün taşıyıcısı olduğu fikri ile bu çalışma, Çanakkale Fevzipaşa Mahallesi'ndeki Roman çocuklarla yürütülmüştür. Bu konunun seçilmesindeki amaç, kentteki Roman nüfusunun yoğun olarak ikamet ettiği bir mahalle olmasından kaynaklıdır. Nitekim Roman nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Fevzipaşa Mahallesi, çocukluk deneyimi ve kültür arasındaki ilişkinin dinamiklerini anlayabilmek adına içerisinde pek çok veriyi barındırmaktadır (Düzsoy, 2022:2). Fevzipaşa Mahallesi, konum itibarıyla kentin en merkezi bölgesi olmasına rağmen yaşam koşulları ve sosyal yaşam bakımından kentten fazlasıyla yalıtılmış bir vaziyette varlığını devam ettirmektedir (Gezgin, 2016: 142). Çalışmanın çıkış noktasını oluşturan temel soru ise kimliklerini söyleyememe, yoksulluk, işsizlik, barınma, konut yetersizliği ve sosyal dışlanma gibi böylesine ekonomik ve toplumsal problemlerin odağında yetişen Roman çocukların, eğitim yaşantılarının nasıl etkilendiği ve şekillendiğidir.

YÖNTEM

Bu çalışma Çanakkale Fevzipaşa Mahallesi'nde yürütülmüştür. Fevzipaşa Mahallesi'nde ikamet eden, iletişim kurma bakımından herhangi bir engeli bulunmayan, 9-18 yaş arası 25 çocuk araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. 25 çocuğun 15'i erkek 10'u kız çocuğudur. Örneklem konusunda cinsiyet eşitliği sağlanmak istenirse de kız çocuklarına ulaşımın erkek çocuklarına oranla görece daha zor olması ve erkek çocuklarının kamusal alan bağlantısının rahat ve ulaşımın kolay olması bakımından, erkek çocuklarının daha fazla olduğu bir örneklem halini almıştır.

Bu çalışma nitel bir çalışma olma özelliği taşıyıp katılımcılara kartopu örneklem tekniği ile ulaşılmıştır. Özellikle toplumdaki marjinal gruplara ulaşımın zorluğundan, kartopu tekniği oldukça işlevseldir (Baltacı, 2018). Bununla birlikte çalışma, nitel çalışmalarda kullanılan yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan derinlemesine mülakat tekniği ile sürdürülmüştür. Elde edilen veriler deşifre edilerek MAXQDA programı ile kategorilere ayrılmış ve çözümlenmiştir. Bununla birlikte katılımcıların isim bilgileri değiştirilerek gizlilik esas alınmıştır. Çalışmanın amacı kapsamında Roman çocukların eğitim durumları ve eğitim durumlarının şekillenmesinde etkili olan unsurlar ele alınacaktır.

Bu çalışma için Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 22.01.2021 tarih ve 2/2 sayılı toplantısında etik kurul onayı alınmıştır.

BULGULAR

Roman Kimliği Ekseninde Eğitim Durumu

Eğitim faktörü, bireylerin yaşamlarında birtakım düşünce ve davranış şekilleri geliştirmelerini sağlayan ve bireyleri sosyal hayata hazırlayan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. MEB 2022-2023 yılı net okullaşma istatistiklerine göre Türkiye’deki ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim oranı yüzdeleri sırasıyla %93,85 , %91,21 ve %91,70 iken, Çanakkale’de ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim yüzdeleri %94,18. , %92,12 ve %93,42’dir(Milli Eğitim İstatistikleri, 2023:4). Çanakkale net okullaşma oranında Türkiye ortalamasının üzerinde bir orana sahip olsa da bu oranlar Roman çocuk nüfusunun okullaşma oranından farklı bir tablo sunmaktadır. Aşağıda 2022 yılına ait 25 çocuk üzerinden yapılan mülakatlar sonucunda ulaşılan eğitim durumlarına yer verilmiştir.

Tablo 1: Çanakkale Fevzipaşa Mahallesi’nde İkamet Eden Roman Çocukların Eğitim Durumları

Öğrenim Durumu	Kadın	Erkek	Toplam
İlkokulda okuyor	1	4	5
Ortaokulda okuyor	2	5	7
Lisede okuyor	1	5	6
İlkokul terk	3	0	3
Ortaokul terk	2	1	3
Lise terk	1	0	1
Toplam	10	15	25

Kaynak: Düzsoy, E. (2022). Kenardakilerin Sesi: Fevzipaşa’da Çocuk Olmak. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tablo 1’e göre ilkokulda okuyan çocuk sayısı 5 ve sadece 1’i kız çocuğu, ortaokulda okuyan 7 çocuktan 2’si kız çocuğu ve lisede okuyan 6 çocuktan 1’i kız çocuğudur. Eğitimini sonlandıran çocuklardan ilkokul terk olan 3 çocuktan 3’ü kız çocuğu, ortaokul terk olan 3 çocuktan 2’si kız çocuğu ve lise terk olan 1 kız çocuğu saptanmıştır. Bu veriler ışığında kız çocuklarında eğitime katılım oranında düşüş yaşanırken eğitimi bırakma oranı artış göstermektedir.

Roman Çocukların Eğitimlerinin Aksaması ve Eğitimden Kopuşun Arka Planı

Çalışmanın bu bölümünde saha sürecine katkı sağlayan Roman çocukların, Roman kimliği odağında eğitimlerinin yarıda kalması ve aksamasına neden olan

faktörler ele alınacaktır. 25 katılımcı çocuktan 7'si okulu bırakmış ve 2'si de sınıfta kalarak eğitimlerinde aksama meydana gelmiştir. Okulu bırakmış 7 çocuktan 6'sı kız çocuğu, 1'i erkek çocuğudur. Devamsızlık dolayısıyla sınıfta kalıp eğitimi aksayan çocukların 2'si de erkek çocuğudur. Okulu bırakan çocukların çoğunluğunun kız çocuğu olması mahalleye dair önemli ipuçlarını gözler önüne sermektedir. Nitekim mahalledeki ataerkil yapının hakimiyeti kız çocuklarının okulu bırakmasını olağan kabul etmektedir.

Roman topluluklar, eğitimden kopuşun toplumda en yüksek olduğu gruplardan birisidir. Eğitimden kopuşu anlamak adına Roman kültürüne bakmanın önemi büyüktür. Katılımcı çocukların eğitimlerini yarıda bırakma ve eğitimlerinin aksamasının sebepleri arasında okula uyum sağlayamama, okulu sevmeme ve okula gitmede isteksizlik, erken evlilik ve maddi yetersizlikler gibi faktörler söz konusudur. Dolayısıyla bu faktörlerin etkilerinin anlamlı olarak yorumlanabilmesi için veriler katılımcı çocukların demografik özellikleri ve aile yapılarıyla birlikte ele alınacaktır.

18 yaşında, 5 kardeşin en büyüğü olan Hande, 6. Sınıfta okulu bırakmıştır. Anne babası ayrı olan Hande'nin annesi farklı biriyle evliliğini sürdürmekte ve başka bir şehirde yaşamaktadır, babası ise mahallede babaannesi ile yaşamakta, sık sık çocukları ile görüşmektedir. 2 kardeşi, anneanne ve dedesi ile yaşayan Hande, genellikle ev içi işlerle uğraşmakta, kardeşlerine yardımcı olmakta ve evde annenin boşluğunu doldurmaktadır. Hande (18), okulu bırakmasının nedeni olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

6. sınıfta okulu bıraktım, kuzenim vefat etmişti ondan dolayı bıraktım ben de. Gitmedim yani. Okula gidince psikolojin falan bozuluyor ya hani. Okulu seviyordum da dersler sıkıyordu sadece (Hande, 18, Fevzipaşa).

Fevzipaşa Mahallesi'nde eğitimini yarıda bırakan pek çok çocuktan biri olan Hande (18), anne-babasının ayrı olmasından kaynaklı sorunların etkisini, aile içinde yaşının üstünde sorumluluk alarak yaşamına devam etmektedir.

Hande'nin kardeşi Nazan, 14 yaşındadır. Henüz ilkokul 4. sınıfa giderken okulu bırakmıştır. Nazan 5 kardeş arasında ortanca çocuktur ve okula devam ederken okul içinde öğretmenleriyle yaşadığı sıkıntılara kavga olayları da eklenince okuldan atılmıştır. Nazan eğitiminin yarıda kalmasını şu ifadelerle anlatmıştır:

Öğretmenin kitabını yırttım, o beni dövdü. Ben şikayetçi oldum. Bir kızla dövüştüm ben okulda, onların donlarını falan indiriyordum, sonra kaçtım okuldan. Bu beni dövme(ye) kalktı, öğretmen. Bir tane vurdum çökerttim onu yere. Müdür bana artistlik tasladı, bir vurdum ona da müdürü de dövdüm. Benim var ya emniyetten tanıdığı var annemin. Sonra zaten gitmedim okula, soğudum artıktan okuldan. Ama açıktan okuyacağım büyüyünce (Nazan, 14, Fevzipaşa).

Nazan'ın ifadelerinde şiddet olgusu önemli bir yer tutmaktadır. Yaşamlarının bir parçası haline gelen şiddet olgusu kendini ifade etmenin bir aracı durumundadır.

Hümeyra 15 yaşında, iki kardeşten büyük olanıdır ve 4. sınıfta okulu bırakmıştır. Hümeyra'nın erkek kardeşi okula devam etmekte ve kentteki çeşitli etkinliklere katılım sağlamaktadır. Mahallenin dışından arkadaşı olmadığını belirten Hümeyra, mahallenin dışına çıkmadığını sadece mahallede vakit geçirdiğini görüşme sırasında sıklıkla dile getirmiştir. Eğitimi yarıda bırakmasının nedeni olarak şu ifadelerle yer vermiştir:

Okulu hiç sevmiyordum, nefret ediyordum okuldan. Sevmediğimden bıraktım okulu. Kimseyle konuşmuyordum, sevmiyordum yani. Okumam yazmam var ama sevmiyorum (Hümeyra, 15, Fevzipaşa).

Okulu bırakmasının sebebi olarak okulu sevmemesini belirten Hümeyra da diğer arkadaşları gibi mahalledeki arkadaşları ile daha iyi zaman geçirdiğini, okuldaki arkadaşlarıyla zorluk yaşadığını da eklemiştir.

Henüz 1. sınıfı tamamlamadan okulu bırakan Elif, 10 yaşında 3 kardeşten biridir. Babasını küçük yaşta kalp krizinden kaybeden Elif'in annesi ara ara temizlik işlerine giderek evin geçimini sağlamaktadır. Küçük yaşta kardeşlerinin sorumluluğunu üstlenen Elif okulu bırakma sürecini şu şekilde ifade etmiştir:

6-7 yaşında okulu bıraktım yani 1. sınıfta. Ya ne bileyim ağladım, istemedim okulu. (Arkadan teyzesi "Kapalı alana giremiyordu, kapı kapandı mı ağlama(ya) başlıyordu") Seviyordum ama benlen biraz dalga geçtiler babam öldü diye. Ben de ağladım bıraktım. Ama böyle iyiyim. Ya ben istiyordum okulumu ama benle dalga geçtikleri için soğudum (Elif, 10, Fevzipaşa).

1. sınıfta okula alışamadığından ve yaşadığı baba kaybından dolayı okula devam etmek istemediğini ifade eden Elif'in okuma yazmayı öğrenmeden, eğitim ile ilişkisinin başlamadan bittiğini görmekteyiz. Teyzesinin "Kapalı alana giremiyordu, kapı kapandı mı ağlama(ya) başlıyordu." ifadesine bakıldığında, günümüzde birçok çocuğun okula ilk başladığı dönemde uyum sağlama güçlüğü yaşadığını fakat bu durumun aile ve okul çalışanlarının iş birliği ile aşılabildiğini görürüz. Böyle bir durumda ise çocuğun okulu bırakmasının nedeni olarak okula alışamama, gitmek istememesini ve aile üyelerinin de bu durumu olağan karşıladığını görüyoruz. Bu gibi durumlar, eğitimde aile bireylerinin de bilinçli olmamasından kaynaklı çocuğun eğitim hayatını etkileyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir diğer katılımcı olan Ülkü, 18 yaşındadır. Annesi ev hanımı, babası ayakkabı boyacılığı ve hamallık yapmaktadır. Eğitim hayatını 8. Sınıfta yarıda bırakan Ülkü, okula gitmeyi istemediğinden eğitimini yarıda bıraktığını dile getirmiştir.

8. sınıfta okulu bıraktım. Gitmek istemedim. Okulu seviyordum. (Arkadan annesi “Kendi istemedi kız olunca, korkarım diye gitmek istemedi”) (Ülkü, 18, Fevzipaşa).

Ortaokulu tamamlamadan eğitimini yarıda bırakan Ülkü, görüşmeler esnasında mahalle dışına çıkmadığını ve arkadaşlarının hepsinin de mahalleden olduğunu ifade etmiştir. Nitekim mahallede görüştüğü çoğu kız arkadaşı da okulu bırakmıştır. Roman mahallelerinde çocuklara rol model teşkil edecek örnek kişilerin eksikliği de çocukların bir önceki nesilden örnek alabileceği okullaşma hikayelerine şahit olmamaları da eğitim alanından kopuşa neden olmaktadır (Akkan vd., 2011:67). Bununla birlikte çevresinde rol model alabilecekleri eğitilmiş kişilerin olması da çocukların eğitim yaşantılarının devam etmesini sağlayacak önemli bir role sahiptir.

Rol model faktörünün önemini doğrudan gösteren, katılımcılar arasında en büyük çocuklardan biri olan Engin, 18 yaşında, lise son sınıf öğrencisidir. Annesi ilkokul mezunu ve ev hanımı olan, babası ise lise mezunu ve boyacılık gibi serbest meslekle uğraşan Engin, iki kardeşin en büyüğüdür. Engin diğer çocuklardan farklı olarak, mahallede geleceğe yönelik hedefi olan üç-beş çocuktan biridir. Anne-babanın çocuklarının eğitim ve sosyal yaşantılarına yönelik hassasiyetleri Engin ve kardeşini potansiyellerini keşfetmeleri yolunda destekler niteliktedir. Engin mahalledeki diğer çocukların aksine, mahalle dışındaki ilişkileri daha güçlü olan ve mahalleden izole yaşamayı isteyen bir genç olarak ifade etmiştir kendisini. Ailesindeki eğitilmiş bireylerin yönlendirmesi ile Fransızca öğrenmekte, çeşitli spor faaliyetleri ile ilgilenmektedir. Çevresinde rol model alabileceği birilerinin varlığından dolayı mahalledeki diğer çocuklardan farklı bir bakış açısına sahip olan Engin, mahallede yaşamının zorluklarını dile getirmektedir. Engin (18), 9. Sınıfta devamsızlıktan sınıfta kaldığını ve bunun nedeni olarak maddi yetersizlikleri ve etnik kimliğine yüklenmiş olumsuz anlamları belirtmiştir.

Öğretmenlerimle aram gayet iyi ama açık konuşmak gerekirse, ben 9. sınıfta okula giderken devamsızlıktan sınıfta kalmıştım. Hatta ortalamam 85'ti ama devamsızlık yüzünden sınıfta kalmıştım. Maddi imkanlar, zorluklar vs. sorunlar olmuştu, okula gidemiyordum. Gittim müdür yardımcısı ile görüştim. Onlar bana pek yardımcı olmayı tercih etmediler, daha doğrusu benim ilk gittiğimde Roman olduğumu bilmiyorlardı. Roman olduğumu öğrendikten sonra bana karşı olan bakış açıları değişti, bu pozitif anlamda değil ama negatif oldu. “Sen zaten Romansın, okumazsın, sen bu dönem sınıfta kal ki aklın başına gelsin.” dendi. Devamsızlığım olduğu için başarıyı göz ardı edip beni sınıfta bıraktılar. Ama sonrasındaki sene itibariyle okula başladığımda bütün hocalar beni tanıyordu ve herkesle muhabbetim

biraz daha iyiydi ve daha iyi muhabbet edebiliyordum hocalarımınla (Engin, 18, Fevzipaşa).

Roman topluluklarının yoksulluğu derinden yaşayan bir grup olduğu çalışmanın başlangıcında da belirtilmişti. Söz konusu çocukların ailelerinin uğraştığı işler genellikle sürekliliği olmayan, gündelik ve maddi getirisi düşük, niteliksiz işlerdir. Yetersiz maddi durumları, hem aile bireylerinin asgari ölçüde ihtiyaçlarını karşılarken yeterli olmamakta hem de çocukların imkanlarını kısıtlamaktadır. Ülkemizde formel eğitim ücretsiz olsa da çocukların okulda kullandığı araç-gereçler, üniforma, ayakkabı, kırtasiye malzemeleri, servis gibi unsurlar söz konusu ailelerin rahatlıkla karşılayabileceği harcamalar değildir. Aileler çocuklarının okul ihtiyaçlarını karşılamada güçlük çekerken, böylesi bir durum çocukların eğitim yaşantılarını aileler açısından maddi zahmete dönüştürmektedir. Bu durum çocukların erken yaşlarda aile bütçesine katkı sağlama ve eğitim hayatından koparak çalışma hayatına atılmalarına neden olmaktadır. Engin de maddi imkansızlıklar nedeniyle ek işlerde çalışmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla bu durum bir yandan Engin'in devamsızlık yapmasına neden olurken bir yandan da sınıfta kalmasına zemin hazırlamıştır.

Annesi ev hanımı, babası müzisyenlik yapan Seyit, 16 yaşında ve katılımcılar arasında eğitimini yarıda bırakan tek erkek çocuktur. Mahalledeki çocukların en hareketlilerinden olan Seyit, okulu 5. sınıfta bırakmıştır.

Bir kız yüzüne bıraktım, kavga ettik. Okuldan atılmadım da müdür tokat çaktı bana, tabi o zaman gençtik. Ben de gitmedim bir daha. Okulda sadece öğretmenlerden bir kişiyi seviyordum, öbürlerini hiç sevmiyordum. Romanları fazla şey yapmıyorlar okulda. (Seyit, 16, Fevzipaşa).

Önceki ifadelerde de olduğu gibi Seyit'in de okuldan kopuşunun nedeni okula dair aidiyet duygusunu hissedememektir. Okuldaki öğretmenleri ile yeterli ölçüde bağ kuramayan Seyit (16), okul müdürü ile aralarında yaşanan şiddet olayından sonra okulu ile olan ilişkisini kestiğini ifade etmiştir. Roman çocukların okul ile bağının gelişimi açısından eğitimciler ciddi sorumluluk düşmektedir. Okula ait hissedemeyen çocukların çoğu kendisini güvensiz ve yabancı bir ortamda hissetmektedir. Okuldakiler tarafından farklı bir grup olarak görülen söz konusu çocuklar, kendi içlerinde birbirlerine daha da kenetlenerek kendilerinden olmayana (Roman olmayan) karşı mesafelerini korumaktadırlar (Düzsoy, 2022:70).

Anne-babası ayrılmış, annesi ev hanımı ve babası cezaevinde kalan pek çok çocuktan biri olan Emin, 12 yaşında ve 6. sınıf öğrencisidir. 3. Sınıftayken sınıfta kalan Emin eğitiminin aksamasını şu ifadelerle anlatıyor:

Bir sene sınıfta kalmışlığım oldu. 3. sınıftaydım kavga etmekten kaldım. Benle dalga geçiyorlardı, ben de dövdüm. Tenimle dalga geçiyorlardı. Şimdi bana hayran

oldukları için, benim tenim. Kara böcek falan diyorlardı, hamam böceği. Neden biliyor musun, annem midyede çalışıyordu, ben de cildimi yaktım o yüzden (Emin, 12, Fevzipaşa).

“Beden ayrışmaların ya da yatkınlıkların başladığı yerdir. İnsanın kendi gövdesi ile olan ilişkisi, sınıfların temel ayrımını oluşturur” (Demez, 2009:25). Koyu bir tene sahip olan Emin (12), ten renginden dolayı sosyal dışlanmanın farklı bir boyutu ile karşı karşıya kalmıştır ve kendini savunma yöntemi olarak kavgaya başvurmuştur. Disiplin cezası sonucunda sınıfta kalan Emin bir yıl gecikmeli olarak eğitim hayatını sürdürmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde bireyler, çeşitli nedenlerle toplumda “normal dışı” kabul edilerek damgalanmaya bununla birlikte sosyal dışlanmaya maruz kalmışlardır. Bunun nedeni gerek geçmiş yaşam tarzları gerekse fiziksel görünüşleri olmuştur.

Goffman (2019) birbirinden farklı 3 tür damgadan bahseder:

-Bedenin korkunçlukları -muhtelif fiziki deformasyonlar- kötürümlük, cücelik ve sağrlık gibi fiziksel özürler,

-Zayıf irade, baskıya müstahak ya da doğal olmayan tutkular, sapkın ve katı inançlar ve ahlaksızlık olarak algılanan bireysel karakter bozuklukları,

-İrk, ulus ve din gibi etnolojik damgalar (kişinin birlikte olduğu arkadaş çevresi, ait olduğu ırk ve dinsel grupla -örneğin etnik azınlıklarla-ilişkili toplumsal damgalar)

Söz konusu damga türleri doğumla getirilen ya da sonradan edinilen sıfatlar olabilmektedir. Romanlar, genellikle 3. tip damgalamalarla sık sık karşılaşmaktadır (Yaşar, 2017:1242). Bireylerin damgalanma deneyimi karşısında ya da bu damgalanmadan etkilenmemek adına kullandıkları birtakım stratejiler mevcuttur. Baş etme biçimi olarak karşımıza çıkan stratejiler, özür durumunun görünürlüğüne ve özelliğine göre değişiklik gösterir. Kimileri fiziksel özrünü cerrahi işlemlerle gidermeye çalışırken kimileri de toplumdaki kişilerin gözünden özrünü kaçırabilmeyi öğrenir. Dolayısıyla damgalanma sebebi her ne olursa olsun bireyler, bir baş etme stratejisi geliştirirler. Damgalanmış kişiler her ne kadar kimliklerini gizleme gibi bir düşünceye sahip olsa da ten rengi kimliğimize dair ipuçları sunmaktadır. Kimliğimize dair ipuçları fiziksel görünümle başlayarak konuşma biçimi ve düşünsel ifadelerle kendini ele verir niteliktedir. Bu nedenle beden ve bedene yüklenen anlamlar dışlanmanın bir nedeni olarak damgalanmaya neden olmaktadır. Emin’in ifadeleri bu tartışma ekseninde okunabilecek türden bir veri sunmaktadır. Hem etnik kimlik kaynaklı Roman olma hali hem de Romanlara özgü ten rengi, Emin’in arkadaşları tarafından damgalanma deneyimi yaşamasına neden olmuştur. Ne var ki Emin, bir baş etme stratejisi olarak hem inkâr hem de şiddete

başvurma eğilimi göstermiştir. Bu durum çocukların yaşadığı damgalanma deneyimlerinin çocukların eğitim ortamlarına bağlanmalarını, sağlıklı ilişki ve iletişim kurma yönünde engeller oluşturduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada ele alınan veriler ışığında unutulmamalıdır ki bir mikro alan çalışması örneği olarak ele alınan Çanakkale Fevzipaşa Mahallesi'nde yürütülen bu saha araştırmasının sonucunda saptanan verilerin; yalnızca bu sınırlı mekânın ve zamanın bağlamsal gerçekliğini anlamaya ve anlamlandırmaya yönelik gözlemlerin bir sunumu olarak analiz edilmesi gerektiğinin altı çizilmelidir. Bu nedenle, saptanan verilerden herhangi bir şekilde genellemeye varılamayacağı gibi yapılan değerlendirmeleri de yalnızca sosyolojik bir varsayım ve çıkarımlar bütünü olarak ele almak önem arz eder (Düzsoy, 2022:129).

Bourdieu, kültürel sermaye ve eğitim arasındaki ilişkiyi incelerken, egemen habitusun kendisini empoze ederek pekiştirdiği en mühim alanlardan biri olarak formel eğitim alanına odaklanır. Bu, Roman çocukların eğitim alanındaki yetersiz başarı oranlarını mevcut açıklamalardan farklı bir biçimde ele almayı zorunlu kılan bir bakış açısıdır. Çünkü bu bakış açısına göre bir araç olan eğitim, toplumdaki hiyerarşik konumlanışı katmanlaştırıcı ve bununla birlikte bireylerin üretim süreçlerine katılım sağlamalarını eleyici bir rol üstlenir (Hacker, 1984:280, akt. Gezgin, 2015:279). Böyle bir durumda ücretsiz eğitimin ya da ailelerin maddi imkansızlıklarının giderilmesi bile, Fevzipaşa Mahallesi'ndeki eğitim probleminin aşılmasının altında yatan sebeplere dair ipucu vermektedir.

Türkiye'de eğitime katılım ve eğitimi devam ettirme oranının en düşük olduğu gruplardan birinin Roman toplulukları olduğu belirtilmişti. Dezavantajlı gruplara dahil olan bireylerin karşı karşıya kaldığı birçok problem bulunmaktadır. Özellikle Roman mahallelerinde yaşayan Roman vatandaşların bu problemlerle karşı karşıya kalma olasılığı diğer vatandaşlara oranla daha yüksektir. Günümüzde içinde bulunduğumuz yaşamdan farklı bir yaşam imkânı tanıyan eğitim faktörü, bireyleri diğer bireylerle aynı imkanlara ulaştırma potansiyeline sahiptir. Ne var ki bu durum Roman toplulukları açısından pek de kolay değildir. Söz konusu grubun nitelikli bir eğitimi alabilmelerinin önünde birçok engel bulunmaktadır. Bulgular kısmında da bahsedildiği gibi başta yoksulluk faktörü olmak üzere, parçalanmış aile durumu, anne-babanın yetersiz eğitim seviyesi ve eğitime karşı ilgisiz tutumu, eğitim-öğretim sürecinde Roman çocukların karşı karşıya kaldığı ön yargılı ve ayrımcı tutumlar, Roman çocukların rol model alabileceği kişilerin eksikliği, olumsuz çevre koşulları ve kazanılmış kötü alışkanlıklar, erken yaşlarda iş hayatına katılım ve erken yaşlarda yapılan evlilikler gibi eğitim yaşantılarını aksatan ya da eğitimlerinin yarıda

kalmasına neden olan birçok dinamik bulunmaktadır (Kolukırık, 2013; Yaşar, 2017; Düzsoy, 2022). Bunlara ek olarak okula aidiyet duygusu da eğitim yaşantılarının devamı açısından önemli bir belirleyicidir. Okula aidiyet duygusu, öğrencinin okulda ne ölçüde onaylandığına, saygı duyulduğuna, dahil edildiğine ve desteklendiğine dair kişisel bir duygu durumudur (Goodenow, 1992a; Goodenow ve Grady, 1993; Özgök ve Sarı, 2016). Roman çocukların birçoğunun okulda kendine yer edinmemesi, arkadaş çevresiyle iletişim sürdürmekteki güçlük gibi durumlar, çocukların okula aidiyet duygusunun zayıflığını göstermektedir. Bu durum okula aidiyet hissedememenin çocukların eğitimle ilişkisini zedeleyen bir etkiye sahip olduğunu gösterir niteliktedir. Dolayısıyla Roman çocukların eğitimden kopuşlarını önlemek adına öğretmen, veli ve öğrenci ilişkisi daha aktif tutulmalı ve hem aile hem de eğitimcilere gerekli hassasiyet kazandırılmalıdır.

Bu çalışma ile kültürel ve etnik ayrımcılığı farklı şekillerde deneyimleyen Roman çocukların gelecek yaşamlarının anlaşılmasına çalışılması, Roman çocukların gelecek yaşamlarının öngörülebilirliği açısından önem taşımaktadır. Eğitim hayatına katılım, Roman çocukların gelecek yaşantılarına yön vereceği gibi bu alandaki problemleri de asgari düzeye indirecek güce sahiptir. Eğitim hayatından uzaklaşan Roman çocuklar, Fevzipaşa Mahallesi'ndeki birçok bireyin de içinden geçtiği bir süreç olarak ya niteliksiz işlerde çalışmaya ya da Fevzipaşa Mahallesi'nde sıklıkla karşılaşılan suça sürüklenme sarmalında kalarak var olan düzenin devamını sağlayacaklardır. Dolayısıyla bireylerin-özellikle çocukların- kişisel ve sosyal gelişimi, toplumun kalkınmasında etkili olacağından, ayrımcı pratiklerin merkezindeki Roman çocukların karşı karşıya kaldıkları problemlerin ortadan kaldırılması, toplumsal kalkınma açısından önem taşımaktadır (Düzsoy, 2022:130).

Öneriler

Yapılan bu saha çalışması sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda ihtiyaç duyulan ve bu alandaki problemleri en aza indirecek birtakım öneriler şu şekilde ifade edilebilir;

- Bu çalışma ile aile bütünlüğünün önemi ortaya çıkmaktadır. Aile bütünlüğünün gerçekleşebilmesi için aile birliği ve bütünlüğüne yönelik proje desteğine,
- Mevcut şartlarda çocukların sağlıklı bir biçimde yetişebilmeleri için mahallenin kültürel yapısının bozulmadan ve mahallede yaşayanların yerlerinden edilmeden yaşam alanlarının ve koşullarının iyileştirilmesine,
- Roman çocukların eğitim haklarına erişebilmesi için daha fazla desteğe ihtiyaç vardır. Eğitim ortamlarında Roman çocukların yaşadığı ayrımcı davranışları önleyecek ve söz konusu çocukların eğitim yaşantılarını

kolaylaştıracak desteklerin varlığına ve özellikle okul çalışanları ile yapılacak çalışmalara,

- Mahallede özellikle kız çocuklarının okulu bırakma oranı bir hayli yüksek olduğundan, kız çocuklarını eğitim hayatında tutacak ve takibinin yapılmasını sağlayacak projeler geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKKAN, B. E., DENİZ, M. B. ve ERTAN, M. (2011). Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, İstanbul.
- AVCİL, C. (2020). Kesişimsellik: Feminizmde Kapsam Genişlemesine Doğru. E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR), Cilt:12, Sayı: 4(29), Ss. 1290-1312.
- BALTACI, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:7, Sayı:1 (Haziran 2014), Ss. 231-274.
- ÇEVİKER, A., MUMCU, H., ŞEKEROĞLU, M., & BAYRAK, M. (2016). Unıcefe Göre Türkiye'de Dezavantajlı Kabul Edilen Grupların Sportif Etkinliklerle Sosyal Uyumun Sağlanması. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (12), 221-238.
- DEMEZ, G. (2009). Sınıfsal ve bireysel kimlik oluşumunda beden sorunu: Habitus. Toplum Bilim Beden Sosyolojisi Özel Sayısı (24). 17-27.
- DÜZSOY, E. (2022). Kenardakilerin Sesi: Fevzipaşa'da Çocuk Olmak. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- GEZGİN, E. (2015). Çanakkale Fevzipaşa Mahallesi'nde Roman Kimliğinin Oluşumu Üzerine Bir Saha Çalışması. Anadolu Üniversitesi. Eskişehir: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GEZGİN, E. (2016). Damgalanan Mekânda Yaşam: Bir Kentin Ötekisi Olmak. Ankara: Phoenix.
- GOODENOW, C. (1992a). Strengthening the links between educational psychology and the study of social contexts. *Educational Psychologist*, 27(2), 177-196.
- GOODENOW, C. & GRADY, K. E. (1993). The relationship of school belonging and friends' values to academic motivation among urban students. *The Journal of Experimental Education*, 62(1), 60-71.
- GOFFMAN, E. (2019). Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar: Damga. Ankara: Heretik.
- GÜLOĞLU, T., & GÜVEN ÇEPNİ, G. (2022). Dezavantajlı Gruplar Açısından Yoksulluk Profilleri. *Journal of Economics and Political Sciences*, 2(1), 80-101.

- KOLUKIRIK, S. (2004). Aramızdaki Yabancı: Çingeneler. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir.
- KOLUKIRIK, S. (2008). Türkiye’de Rom, Dom ve Lom Gruplarının Görünümü. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 8, 145-154.
- KOLUKIRIK, S. (2013). *Romanlar ve Akraba Gruplar Taslak Eylem Planı*, Kocaeli.
- MARSH, A. (2008). "Etnisite ve Kimlik. Çingenelerin Kökeni" Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi. E. Uzpeder, S. Danova/Roussinova, S. Özçelik, & S. Gökçen. İstanbul.
- MARSH, A. (2008). "Etnisite ve Kimlik. Çingenelerin Kökeni" Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi. E. Uzpeder, S. Danova/Roussinova, S. Özçelik & S. Gökçen. İstanbul.
- Milli Eğitim İstatistikleri. (2023) *Örgün Eğitim 2022-2023*. Erişim adresi https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar2023_09/29151106_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2022_2023.pdf
- ÖZGÖK, A. ve SARI, M. (2016). Ortaokul Öğrencilerinin Okula Aidiyet Duygusu ve Arkadaş Bağlılık Düzeyi. Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:5, Sayı:3, Ss. 71-86.
- YAŞAR, Ö. (2017). Eğitimsizlik Sarmalının Kısır Kısır Döngüsündeki: Roman Çocukların Eğitimi. International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR), 4(12), 1241-1253. <https://doi.org/10.26450/jshsr.208>
- TAYLAN, H. H. ve BARIŞ, İ. (2015). Romanlar ve Sosyal Dışlanma. Çizgi Kitabevi Yayınları: Konya.

ETİK: Bu makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Çalışmamın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.